

ks. Jerzy Adamczyk
Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

Duszpasterstwo osób żyjących w małżeństwie i rodzinie według wybranych dyrektorów. Aspekt prawno-duszpasterski

Wstęp

W opublikowanej w 1981 r. adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* papież Jan Paweł II pisze, że „jak każda żywa rzeczywistość, rodzina jest powołana do rozwoju i wzrostu. Po przygotowaniu w okresie narzeczeństwa i po zawarciu sakramentalnego małżeństwa dwoje ludzi rozpoczyna swą codzienną wędrówkę w kierunku stopniowego urzeczywistnienia wartości i obowiązków małżeństwa”¹. W świetle wiary chrześcijańskiej również rodzina chrześcijańska we wspólnocie z Kościołem pielgrzymuje ku pełnemu objawieniu i realizacji Królestwa Bożego. Z tego względu konieczna jest duszpasterska obecność Kościoła dla podtrzymania i towarzyszenia rodzinom na różnych etapach ich formacji i rozwoju². „Trzeba podjąć każdy wysiłek, ażeby zorganizować i rozwinąć duszpasterstwo rodzin, troszcząc się o tę pierwszoplanową dziedzinę w przekonaniu, że przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od «Kościoła domowego»”³.

¹ IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis *Familiaris consortio*, 22.11.1981, AAS 74 (1982), s. 82-191. Tekst polski w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 89-208 (odtąd: FC).

² Por. tamże.

³ Tamże.

Po raz pierwszy Kościół określił pasterską troskę o stan małżeński i o odpowiednie przygotowanie do niego jako obowiązek prawny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁴ W kan. 1063 nr 4 KPK poleca, aby wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił. Ta pomoc winna być udzielana przede wszystkim przez świadczenie pomocy małżonkom, ażeby wiernie zachowując i chroniąc przymierze małżeńskie, osiągnęli w rodzinie życie coraz bardziej święte i doskonałe. Prawodawca odpowiedzialnością za dopilnowanie tego obowiązku obarcza ordynariusza miejsca⁵.

Pojawia się zatem pytanie: w jaki sposób, uwzględniając przepisy prawa powszechnego i inne dokumenty kościelne, określone Konferencje Biskupów w swoich dyrektoriach duszpasterstwa rodzin formalizują kwestię duszpasterstwa osób żyjących w małżeństwie i rodzinie⁶. Pytanie to jest o tyle zasadne, że prawodawca kodeksowy, co jest zrozumiałe, w sposób tylko ogólny, ramowy, kodyfikuje tę kwestię. Ponadto poszczególne Konferencje Biskupów nie tylko

⁴ *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 (odtąd: KPK). Należy zauważyć, że podstawy doktrynalne dla duszpasterstwa rodzin dała encyklika Piusa XI o małżeństwie chrześcijańskim *Casti connubii* z 31 grudnia 1930, zob. B. MIERZWIŃSKI, *Rodzin duszpasterstwo*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 738; F. GAVIN, *Pastoral care in marriage preparation (can. 1063). History, analysis of the norm and its implementation by some particular Churches*, Roma 2004, s. 38, zob. A. BERNÁRDEZ CANTÓN, *Compendio de Derecho matrimonial canónico. Novena edición*, Madrid 1998, s. 203.

⁵ Kan. 1064. por. B. MIERZWIŃSKI, *Rodzin duszpasterstwo*, dz. cyt., s. 737; por. J. KRZYWDA, *Obowiązek wspólnej troski wiernych o stan małżeństwa i rodziny według wymogów kan. 1063 KPK*, *Ius Matrimoniale* 4 (1999), s. 139-140.

⁶ W niniejszym artykule będzie poruszona wyłącznie kwestia duszpasterstwa osób żyjących w małżeństwie i rodzinie. Natomiast duszpasterstwo rodzin jest rzeczywistością szerszą, gdyż obejmuje także osoby przygotowujące się do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Por. B. MIERZWIŃSKI, *Rodzin duszpasterstwo*, dz. cyt., s. 737. Nie będzie też poruszana kwestia struktur duszpasterstwa rodzin.

uszczegóławiają normy kodeksowe, czy zawarte w innych dokumentach, ale publikując swoje dyrektoria biorą po uwagę miejscowe warunki⁷.

Odpowiedź na postawione powyżej pytanie stanie się przedmiotem niniejszego przedłożenia. Zostaną uwzględnione dokumenty następujących Konferencji Episkopatów: Polski⁸, Włoch⁹ i Hiszpanii¹⁰.

1. Określenie i potrzeba duszpasterstwa rodzin

Kościół stara się iść wraz z człowiekiem po wielu różnych drogach jego ziemskiej egzystencji. Pośród tych licznych dróg rodzina jawi się jako droga pierwsza i z wielu powodów najważniejsza, ponieważ spełnia funkcję podstawową w życiu człowieka. Stąd Kościół ogarnia rodziny swą macierzyńską troską¹¹. Zadaniem duszpasterzy jest wspieranie powołania małżonków w ich życiu małżeńskim i rodzinnym różnymi środkami duszpasterskimi, takimi jak głoszenie słowa Bożego, sprawowanie liturgii i inne pomoce duchowe, a także

⁷ Dyrektoria te posiadają wartość nie tylko egzortatywną, lecz również, przybierają charakter prawnie wiążący, gdyż przypominają odpowiednie normy dyscyplinarne Kodeksu Prawa Kanonicznego, bądź też określają sposoby wykonania powszechnych norm Kościoła, wyjaśniają ich racje doktrynalne i wskazują lub zachęcają do ich wiernego przestrzegania, zob. A. LÓPEZ MEDINA, *La preparación para el matrimonio: aspectos jurídicos en documentos eclesiales*, Estudios Eclesiásticos, 88 (2013), s. 735.

⁸ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, 1.05.2003, Warszawa 2003, (odtąd: DDR).

⁹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, 25.07.1993, Roma 1993, (odtąd: DPF).

¹⁰ CONFERENCIA ESPISCOPAL ESPAÑOLA, *Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España*, 21.11.2003, Madrid 2003, (odtąd: DPFIE); zob. A. LÓPEZ MEDINA, *La preparación para el matrimonio: aspectos jurídicos en documentos eclesiales*, dz. cyt., s. 735.

¹¹ Por. IOANNES PAULUS II, *Lettera alle famiglie Gratissimam sane*, 2.02.1994, AAS 86 (1994), s. 868-925. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *List do rodzin*, Wrocław 1998.

umacnianie ich w trudnościach i utwierdzanie w miłości, aby mogły realizować swoje powołanie małżeńskie i rodzinne¹².

Temu wszystkiemu służy przede wszystkim duszpasterstwo rodzin. Powstaje pytanie, czym jest to duszpasterstwo? Niekiedy sami prawodawcy podają definicję tej działalności Kościoła. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Konferencji Episkopatu Polski stwierdza, że „przez duszpasterstwo rodzin rozumie się system kościelnych działań, które zmierzają do urzeczywistnienia zbawczego planu, dotyczącego małżeństwa i rodziny. Osią jego jest prawda o małżeństwie i rodzinie, nieomylnie przekazywana, interpretowana i odnoszona do «znaków czasu» przez Urząd Nauczycielski Kościoła”¹³.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Kościoła w Hiszpanii stwierdza, że duszpasterstwo rodzin jest osią akcji duszpasterskiej i ewangelizacyjnej całego Kościoła, a w sposób specjalny Kościoła lokalnego. Duszpasterstwo rodzin jako pomoc ze strony Kościoła, winno być realizowane przez członków wspólnoty kościelnej zgodnie z własnym sposobem uczestnictwa każdego w misji Kościoła. Dla wszystkich małżeństw i rodzin Kościół ma słowo prawdy, dobroci, zrozumienia, nadziei, żywego uczestnictwa w ich niekiedy dramatycznych trudnościach; wszystkim ofiaruje swoją bezinteresowną pomoc, aby mogły zbliżyć się do ideału rodziny, którego pragnął Stwórca. Wspomniane duszpasterstwo jest towarzyszeniem rodzinom krok w krok na różnych etapach ich formacji i rozwoju¹⁴.

Według *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* duszpasterstwo rodzin jest troską całej wspólnoty chrześcijańskiej, wszystkich jej członków wobec małżonków i rodzin, mającą na celu niesienie im pomocy w stopniowej realizacji wartości i zadań małżeństwa i rodziny na różnych etapach ich życia, ku pełnemu objawieniu

¹² CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025-1115. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 526-606 (odtąd: GS).

¹³ DDR, nr 1, por. B. MIERZWIŃSKI, *Rodzin duszpasterstwo*, dz. cyt., s. 737.

¹⁴ Por. DPFI, nr 154-155.

i urzeczywistnieniu Królestwa Bożego. Duszpasterstwo to jawi się jako mądre, cierpliwe i kierowane miłością towarzyszenie małżonkom i rodzinom poprzez przedkładanie im rozmaitych i adekwatnych do ich stanu i etapu życia propozycji pastoralnych¹⁵. Jest to „specyficzna i szczególna forma duszpasterstwa, której jego źródłem i odpowiedzialnym inicjatorem jest sam Kościół, działający poprzez swoje struktury i swych pracowników”¹⁶. Celem wymienionej akcji pasterskiej jest pomoc w stałym rozwoju małżonków i rodzin, aby żyli swoim szczególnym powołaniem i misją, a w ten sposób sprawiali, że ich codzienne życie stanie się świętsze i bardziej intensywne. Ta działalność Kościoła ma sprzyjać dojrzewaniu ludzkiemu i wierze każdej pary małżeńskiej i każdej rodziny, w celu zwiększenia ich udziału w życiu kościelnym i społecznym¹⁷. Towarzyszenie i wsparcie małżonków oraz rodzin, winny mieć charakter uniwersalny (obejmować wszystkie rodziny, nie tylko chrześcijańskie, ale także te, które znajdują się w sytuacjach trudnych czy nieprawidłowych) i progresywny¹⁸.

„Należy (...) podkreślić pilną potrzebę duszpasterskiej obecności Kościoła dla podtrzymania rodziny. Trzeba podjąć każdy wysiłek, ażeby zorganizować i rozwinąć duszpasterstwo rodzin, troszcząc się o tę pierwszoplanową dziedzinę w przekonaniu, że przyszłość ewangelizacji zależy w wielkiej mierze od «Kościola domowego»”¹⁹. Nieodzowność i pilna konieczność duszpasterstwa rodzin podkreślają omawiane dyrektoria.

Redaktorzy *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła we Polsce przypominają, że „Kościół uznaje służbę rodzinie za jedno ze swych najistotniejszych zadań, za «pierwszą i z wielu względów najważniejszą drogę posłannictwa i posługi». Pomoc ta pragnie zaoferować tym, którzy znając wartość małżeństwa i rodziny starają się pozostać im wierni; tym, którzy w «niepewności i niepokoju poszukują prawdy

¹⁵ Por. DPF, nr 92-93, 95.

¹⁶ DPF, nr 95.

¹⁷ Por. DPF, nr 93.

¹⁸ Por. DPF, nr 96.

¹⁹ FC, nr 65.

i tym, którzy niesłusznie napotykają przeszkody w realizowaniu własnej wizji rodziny»²⁰.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Kościoła w Hiszpanii zauważa, że wraz z celebracją sakramentu małżeństwa zaczyna się nowy etap duszpasterstwa rodzin. Nie można zapomnieć, że konieczne i doniosłe przygotowanie do małżeństwa, pozostaje w służbie budowania domu rodzinnego – gdy pojawia się trudności, i kiedy małżonkowie bardziej potrzebują pomocy ze strony Kościoła, który musi okazywać, że jest Matką²¹.

Autorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* przypominają, że istnieje dziś szczególnie pilna potrzeba duszpasterstwa rodzin, zarówno w odniesieniu do sytuacji współczesnej, w której nie zmniejszają się zasady rodzierające tkankę rodzinną i podważające naturę i nadprzyrodzoną jedność rodziny, rozkładając wartości moralne na których ona się opiera i rozwija, jak i ze względu na konieczność budzenia świadomości o znaczeniu rodziny i jej misji w Kościele i w społeczeństwie²². Dyrektorium z naciskiem podkreśla, iż duszpasterstwo rodzin winno zajmować centralne miejsce w całej działalności pastoralnej Kościoła, gdyż w rzeczywistości niemal wszystkie cele działania kościelnego dotyczą bezpośrednio lub przynajmniej pośrednio małżeństwa i rodziny. Duszpasterstwo rodzin, jest i musi być sprzężone i zintegrowane z całościowo rozumianą akcją pasterską Kościoła, który uznaje rodzinę nie tylko jako krąg lub szczególnie sektor swoich zabiegów, lecz jako istotny wymiar wszystkich swoich działań²³.

2. Ewangelizacja małżeństw i rodzin

Należy zauważyć, że nie tylko „bardziej niż kiedykolwiek, w naszych czasach konieczne jest przygotowanie młodych do małżeństwa

²⁰ DDR, *Założenia ogólne*, s. 9.

²¹ Por. DPFIE, nr 150-151.

²² Por. DPF, nr 94.

²³ Por. DPF, nr 97.

i życia rodzinnego”²⁴, ale równie konieczne jest bardziej zdecydowane duszpasterstwo małżeństw i rodzin, ich ewangelizacja, która dążyłoby do przywrócenia małżeństwu i rodzinie tożsamości chrześcijańskiej, aby sama rodzina stała się wspólnotą osób na służbie życia ludzkiego i wiary, pierwszą i życiodajną komórką społeczną, wspólnotą wierzącą i ewangelizującą, prawdziwym Kościołem domowym, centrum komunii i służby Kościołowi²⁵.

O konieczności ewangelizacji małżeństw i rodzin, traktują omawiane instrukcje. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła w Hiszpanii podejmuje problematykę małżeństw młodych (pierwsze lata małżeństwa)²⁶. Redaktorzy przypominają, że duszpasterstwo małżeństw do pięciu lat po ślubie jest jednym z najważniejszych, decydujących etapów tej działalności Kościoła. Od tego bowiem, jak małżonkowie przeżyją te pierwsze lata w swojej wspólnocie, zależy w dużej mierze powodzenie na późniejszych etapach. Kościół towarzysząc rodzinom winien im pomagać odkryć i żyć swoim nowym powołaniem i misją. Pomoc ta jest niezbędna, gdyż wielu małżonków wykazuje duże braki w formacji chrześcijańskiej²⁷. Wspomniane towarzyszenie duszpasterskie zapewniające ciągłość formacji przyjętej podczas przygotowania do małżeństwa, winno szczególnie traktować sprawy miłości małżeńskiej, służby życiu i wychowania²⁸. W szczególności należy zwrócić uwagę na różne z natury wydarzenia, które wytyczają rozwój rodziny. W pierwszych latach małżeństwa winno się zabiegać o przybliżenie małżonków do Kościoła, który będzie ich

²⁴ FC, nr 66.

²⁵ Por. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Preparazione al sacramento del matrimonio*, 13.05. 1996, Roma 1996, nr 14. Tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, w: K. LUBOWICKI (red.), *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, Kraków 1999, t. 1., s. 389-425, (odtąd: PSM).

²⁶ „Należy sobie życzyć, aby młode małżeństwa – zwłaszcza w pierwszych pięciu latach życia małżeńskiego – były odpowiednio wspierane poprzez kursy dla młodych małżonków, prowadzone w parafiach bądź dekanatach”; PSM, nr 74.

²⁷ Por. DPFIE, nr 156.

²⁸ Por. DPFIE, nr 157.

wspierał w momentach decydujących, takich jak chrzest, pierwsza komunია i bierzmowanie albo wybór stanu przez dzieci. Inne sytuacje to urodzenie i wychowanie dzieci, praca, choroba, śmierć itd. Czasami sam związek małżeński potrzebuje wsparcia. We wszystkich tych wydarzeniach rodzina winna mieć świadomość towarzyszenia jej przez Kościół, aby mogła żyć zgodnie ze swoim powołaniem²⁹. Na tym etapie duszpasterstwo rodzin ma dwa zasadnicze cele. Z jednej strony winno wspierać formację ludzką i duchową małżonków (np. katecheza rodzinna, prelekcje i rekolekcje dla małżeństw). Z drugiej strony ma następować stopniowa integracja ze wspólnotą eklezjalną (z parafią, grupami małżeństw, poprzez uczestnictwo w działalności szkół rodziców)³⁰. Według omawianego dokumentu wspólnota chrześcijańska, szczególnie parafia, winny zaangażować się w popieranie struktur przyjęcia, towarzyszenia i włączenia w apostolstwo młodych małżeństw. Ważną kwestią w towarzyszeniu pastoralnym młodym małżeństwom jest pomoc innym małżeństw, które już od dawna przeżywają doświadczenia małżeństwa i rodziny. Mogą one służyć własnym doświadczeniem ludzkim, jak również darami wiary i łaski, czyniąc to albo spontanicznie (więzy krwi, sąsiedztwo), albo w sposób zorganizowany³¹. W tym celu należy promować tworzenie grup małżeństw, aby ułatwić dialog i komunikację doświadczeń, korzystając z właściwych środków formacyjnych, wykonując w ten sposób misję przyjmowania i wsparcia małżeństw, które przychodzą do parafii z powodów rodzinnych. Chodzi o to, by rodziny uznały, że czymś naturalnym jest zbliżyć się do wspólnoty parafialnej, nie tylko, aby uczestniczyć w czynnościach świętych, lecz z powodu wydarzeń ludzkich i problemów, które mogą ich przewyższać. Redaktorzy przypominają, że wciąż należy wiele czynić, aby wspólnoty parafialne stawały się bardziej rodzinne oraz zachęcają, aby w celu skuteczniejszej formacji młodych małżeństw stymulować zarówno na poziomie parafialnym albo – jeśli wydaje się bardziej odpowiednie – na poziomie międzyparafialnym, inicjatywy

²⁹ Por. DPFIE, nr 157.

³⁰ Por. DPFIE, nr 157.

³¹ Por. DPFIE, nr 159; por. FC, nr 69.

nakierowane na przyjmowanie i umożliwianie włączania nowych małżeństw w różne poczynania i ruchy. W tej działalności mogą nieść cenną pomoc „Centra kierownictwa rodzinnego”, „Szkoły rodziców”, „Ruchy duchowości rodzinnej”, czy „Stowarzyszenia rodzinne”³².

Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España wiele uwagi poświęca kwestii wychowania w rodzinie. Dokument podkreśla najpierw prawnie istotny obowiązek, niezastąpiony i niezbywalny obowiązek rodziców, jako pierwszych wychowawców swoich dzieci. Ma to być wychowanie integralne, które rozwija wszystkie wymiary ich osobowości: fizyczne, intelektualne, moralne, w szacunku dla godności osobistej i społecznej³³. Biskupi akcentują prawdę o podstawowym znaczeniu domu rodzinnego, właściwej atmosfery w nim panującej dla pełnego wychowania dzieci. Apelują, aby rodzice nie szczydziли swojego czasu dla towarzyszenia swoim dzieciom w rozwoju ich osobowości i na drodze wzrostu w wierze. Winni oni kształtować swoje potomstwo nie tylko słowem, ale i przykładem swego życia. To „towarzyszenie” dzieciom jest niezbędne w przypadku korzystania z telewizji, Internetu, lektury, odnośnie miejsca i sposobów rozrywki, czy towarzystwa. Ważne jest także, aby dzieci współpracowały z rodzicami w swoim wychowaniu³⁴.

Prawodawca hiszpański stoi na stanowisku, iż różne instancje wychowawcze muszą współpracować z rodzicami w wychowaniu dzieci, lecz nie mogą ich zastępować. Oczywiście jest, że także rodzice mają obowiązek współpracy z podmiotami działającymi na polu edukacji, szczególnie w szkole katolickiej³⁵. Prezentowany dokument

³² Por. DPFIE, nr 160-162. Wspomniane inicjatywy nakierowane na przyjmowanie i umożliwianie włączania nowych małżeństw w różne poczynania i ruchy to „Día de la familia”, „Semana de la familia”, „Encuentros de espiritualidad matrimonial y familiar”, „Catequesis de adultos”, „Retiros i „Convivencias familiares”, por. DPFIE, nr 161.

³³ Por. DPFIE, nr 176-177.

³⁴ Por. DPFIE, nr 179.

³⁵ *Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España* podkreśla, że udział rodziców w życiu szkoły katolickiej umożliwia stworzenie w tejże szkole „wspólnoty wychowawczej”, por. DPFIE, nr 181.

przypomina, że pośród stowarzyszeń działających w tym obszarze należy wspomnieć szkoły i innych ośrodki wychowawcze, zwłaszcza katechizację. Gdy chodzi o placówki wychowawcze, należy sprzyjać aktywnemu uczestnictwu rodziców w projekcie wychowawczym szkoły i monitorowaniu przez nich konkretnych działań, które ona realizuje. Przypomina się, że to do rodziców należy prawo wyboru szkoły i decyzja na projekty edukacyjne, które muszą odpowiadać ich własnym przekonaniom³⁶, a tym samym będą przyczyniać się do poprawy warunków i środków edukacji ich dzieci, zwłaszcza w odniesieniu do przedmiotu nauczania – religii katolickiej. Wraz z diecezjalnym Wydziałem ds. wychowania i katolickimi instytucjami wychowawczymi, rodzice muszą szukać takich środowisk wychowawczych i instytucji, które zabezpieczają prawo wyboru i prawo rodziców do wychowania swoich dzieci zgodnie z ich katolickimi przekonaniem³⁷.

Ważne jest podkreślenie, że każdy ośrodek wychowawczy ma obowiązek udzielać porady rodzicom w trudnościach pedagogicznych i psychologicznych, które mogą zaobserwować u dzieci w trakcie nauki. Z tego powodu zaleca się bardzo, aby w każdym ośrodku wychowawczym był specjalista w dziedzinie nauk o rodzinie, który będzie świadczył rodzicom wieloraką pomoc³⁸.

Prawodawca hiszpański zachęca rodziców, aby brali aktywny udział w działalności różnych stowarzyszeń rodziców uczniów, podejmowali inicjatywy mające na celu tworzenie nowych ośrodków wychowawczych i należeli do innych stowarzyszeń wychowawczych, które istnieją w tym celu lub je popierać. Biskupi przypominają, że istotna jest współpraca rodziców w katechizacji i całym procesie wychowania w wierze, aby istniał prawdziwy przekaz wiary. W tym celu trzeba umożliwić wraz z diecezjalnym wydziałem katechetycznym, wszelką pomoc tak, aby rodzice orientowali się co do katechezy,

³⁶ Por. *Catechismo della Chiesa Cattolica*, Città del Vaticano 1992, nr 2229. Tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994 (odtąd: KKK).

³⁷ Por. DPFIE, nr 180-181.

³⁸ Por. DPFIE, nr 181.

jaką otrzymują ich dzieci, według możliwości podejmowali się odpowiedniego wyjaśniania określonych zagadnień, czy nawet z kilkoma bardziej wykształconymi rodzicami realizowali prawdziwą katechezę rodzinną. Także w celebracji sakramentów zawsze trzeba podkreślać rolę rodziców w formacji wiary i ofiarować im konkretne środki do jej realizacji. Należy także wspierać obecność rodzinną w Mszy niedzielnej, jako znakomitą formę świadectwa wiary³⁹.

Ważna jest uwaga *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła w Hiszpanii, gdzie postuluje się rodzicom, aby nie obciążali dzieci zbyt dużą ilością zajęć pozalekcyjnych, a to po to, aby nie obniżać ich doświadczenia rodzinnego. Również odnośnie czasu wolnego uświadamia się rodzicom, aby dla ich dzieci miał on charakter integralnej formacji w cnotach i wartościach chrześcijańskich⁴⁰.

Także *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* widzi pilną konieczność ewangelizacji młodych małżeństw i rodzin. Autorzy zwracają uwagę, że młode małżeństwa i rodziny, ze względu na swoje specyficzne doświadczenia i problemy, mają prawo i potrzebę szczególnej troski duszpasterskiej, za którą przede wszystkim każda parafia jest odpowiedzialna⁴¹. Redaktorzy wspomnianą troskę o młode małżeństwa widzą w odpowiednim ich przyjęciu, towarzyszeniu i wsparciu. Zwraca się uwagę, że nie wystarczy zająć się tymi, którzy przychodzą do parafii, ale należy poszukiwać młodych par, które ulegają często tendencji do wycofywania się lub trudno im otworzyć się na społeczność. Towarzyszenie młodym parom winno pomóc im uznać w wierze i żyć w konkretnej codzienności ich bytowania swoim powołaniem i misją, a także przezwyciężać trudności, które są przeszkodą i barierą rozwoju. W tym celu należy umożliwić małżonkom (jako propozycję) „refleksję mistagogiczną”, która może im pomóc „pamiętać” o darze i łasce przyjętej w dniu ślubu. Trzeba pomagać młodym rozpoznawać i żyć powołaniem do jedności,

³⁹ Por. DPFIE, nr 182-183; zob. D. BOROBIO, *Catecumenado e iniciación cristiana. Un desafío para la Iglesia hoy*, Barcelona 2007, s. 173.

⁴⁰ Por. DPFIE, nr 184.

⁴¹ Por. DPF, nr 100-101.

jednocześnie uznając i respektując niepowtarzalną wyjątkowość każdego z małżonków. Należy kłaść nacisk na czystość małżeńską oraz promować odpowiedzialne rodzicielstwo, jak również ofiarować młodym rodzinom konieczne pomoce dla wypełnienia ich zadania wychowawczego. Na tym etapie duszpasterstwa rodzin warto taktownie i odważnie zaproponować także młodym małżonkom-rodzinom różne formy udziału w życia Kościoła i społeczeństwa⁴².

Instrukcja biskupów włoskich podaje też pewne wskazówki dla określonych, specyficznych inicjatyw dotyczących się młodych małżonków. Poleca się duszpasterskie zainteresowanie i odpowiednie oraz serdeczne przyjęcie rodzin niedawno zamieszkałych w parafii. Parafie, w których odbywa się przygotowanie do małżeństwa, powinny zgłosić małżonków i ich adres do parafii, w których będą mieszkać po celebracji ślubnej. W ramach parafii lub na poziomie międzyparafialnym proponuje się coroczne spotkanie specjalnie przeznaczone dla małżonków z rocznym stażem, tak by promować i wspierać słuchanie, spotkanie i konfrontację. Będzie to okazja przeżycia chwil odświętnych, dla pogłębienia refleksji, dla przedstawienia konkretnych i zróżnicowanych możliwości wzrostu i odpowiedniego zaangażowania dostosowanego do różnych wrażliwości, sytuacji i dyspozycyjności rodzin.

W planowaniu katechezy parafialnej i w najobszerniejszych propozycjach kulturalnych organizowanych przez wspólnoty chrześcijańskie, poleca się poświęcić uwagę problematyce i potrzebom młodych rodzin i stworzenie im odpowiedniej przestrzeni do dyskusji na temat problemów, które mogą ich bezpośrednio zainteresować i zaangażować.

Biskupi polecają, aby młodzi małżonkowie mieli okazje do pielęgnowania dokładnej i bogatszej drogi duchowej. Dlatego powinno się promować momenty albo dni duchowości specjalnie zaprojektowane dla par i młodych rodzin. Winno się zapraszać wspomniane rodziny do uczestniczenia w jakiejś grupie rodzinnej w parafii, albo w jakimś stowarzyszeniu czy ruchu duchowości małżeńskiej i rodzinnej. Cenne

⁴² Por. DPF, nr 102-103.

byłoby umożliwienie stojącego na odpowiednim poziomie kierownictwa duchowego⁴³.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Kościoła we Włoszech proponuje organizowanie spotkań, debat, wymiany doświadczeń na tematy ściśle edukacyjne, aby pomóc i podtrzymać młode rodziny w realizowaniu ich zadania dla prawdziwego wychowania ludzkiego i chrześcijańskiego dzieci w samej rodzinie, we współpracy ze szkołą i z parafią i z jej dziełami ściśle wychowawczymi, jak oratoria, stowarzyszenia, czy grupy. W szczególności, podczas przygotowania dzieci do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, rodzice mają być zapraszani do uczestnictwa w katechezie i spotkaniach, które pomogą im ponownie odkryć głęboki sens tych sakramentów, które oni sami przyjęli, a o które teraz proszą dla swoich dzieci⁴⁴.

Autorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* wzywają duszpasterzy, aby wskazali młodym małżonkom specjalistów i dostarczyli narzędzi oraz zabezpieczyli miejsca do prawidłowego nauczania naturalnych metod regulacji poczęć oraz do odpowiedniego wychowania seksualnego żyjących w małżeństwie, tak aby ich życie płciowe było w pełni i prawdziwie ludzkie⁴⁵. Dyrektorium nakazuje zwrócenie szczególnej uwagi na młode rodziny poddane próbie na skutek trudności albo doświadczające pokus lub perspektywy rozbicia lub niepowodzenia ich małżeństwa. Winno się ofiarować im bliskość, pomoc i wsparcie ze strony kapłanów, innych rodzin szczególnie wrażliwych, chrześcijan dojrzałych w wierze, jak i poradni rodzinnych⁴⁶.

Istotnymi momentami towarzyszenia rodzinom jest duszpasterstwo sakramentalne. Biskupi włoscy przypominają, że „w ramach troski duszpasterskiej o młodych małżonków, szczególne znaczenie posiada duszpasterstwo chrzcielne. Zazwyczaj dla małżonków urodzenie dziecka jest, faktycznie wydarzeniem radosnym

⁴³ Por. DPF, nr 104.

⁴⁴ Por. DPF, nr 104.

⁴⁵ Por. DPF, nr 104.

⁴⁶ Por. DPF, nr 104.

i oczekiwanym, które samo przez się pobudza doniosłe pytania o sensie życia i interpeluje wiarę samych małżonków, którzy proszą o chrzest dla swojego dziecka⁴⁷. Stąd „rodzice dziecka chrzczonego, jak również chrzestni, powinni być należycie pouczeni o znaczeniu tego sakramentu i o związanych z nim obowiązkach”⁴⁸. Owo przygotowanie winno mieć zarówno charakter osobistego spotkania rodziców i chrzestnych z duszpasterzem, jak i przygotowania wspólnotowego, w którym bierze udział więcej małżeństw. Wspomniane przygotowanie może odbywać się już podczas oczekiwania na narodziny dziecka. Ważną pomocą do właściwego, wymienionego przygotowania do chrztu może być katechizm dla dzieci „Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie” („Lasciate che i bambini vengano a me”)⁴⁹. *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* podejmuje także problem chrztu dzieci rodziców będących w nieregularnej sytuacji małżeńskiej. Cenne jest polecenie dyrektorium, że w przypadku, gdy o chrzest dla dziecka proszą rodzice żyjący w sytuacji małżeńskiej nieregularnej, należy sprawdzić, czy istnieją warunki, które umożliwiają celebrację i w szczególności, czy istnieje uzasadniona nadzieja, że dziecko otrzyma prawdziwe wychowanie chrześcijańskie⁵⁰. Ten moment jest ważną okazją do ewangelizacji takich rodziców, aby pomóc im rozważyć ich życie w świetle Ewangelii i zaprosić ich do nawrócenia⁵¹.

Redaktorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* podejmują także problematykę towarzyszenia pastoralnego rodzinom starszym („po pierwszych latach małżeństwa”⁵²). Zasadniczym celem działania pasterskiego Kościoła w tym względzie jest pomoc

⁴⁷ DPF, nr 105.

⁴⁸ KPK, kan. 851, nr 2.

⁴⁹ Por. DPF, nr 105.

⁵⁰ Kan. 868 § 1: „Do godziwego ochrzczenia dziecka wymaga się: 2° aby istniała uzasadniona nadzieja, że dziecko będzie wychowane po katolicku; jeśli jej zupełnie nie ma, chrzest należy odłożyć zgodnie z postanowieniami prawa partykularnego, powiadamiając rodziców o przyczynie”.

⁵¹ Por. DPF, nr 106.

⁵² „Dopo i primi anni di matrimonio”, DPF, nr 107.

małżonkom odkryć i żyć ich powołaniem i misją. Dokonuje się to u starszych rodzin poprzez formację do tworzenia autentycznej wspólnoty osób, aby podtrzymać poszczególne pary w ich zadaniu odpowiedzialnego przekazywania życia i jego poszanowania, pomóc im w wykonywaniu ich pierwotnego i niezbywalnego zadania edukacyjnego (poradnie rodzinne, stowarzyszenia rodziców i rodzin, „szkoły” dla rodziców, realizowanie harmonijnego i systematycznego duszpasterstwa dzieci i młodzieży: oratoria, tworzenie lub rozwój stowarzyszeń, które mają na celu służbę wychowaniu, propozycja organizacji sportu i czasu wolnego w perspektywie autentycznie ludzkiej i chrześcijańskiej, popieranie i administracja szkołami katolickimi, odpowiednie i rozsądne dowartościowanie pracy nauczycieli katolickich w szkołach publicznych) oraz w promowaniu w każdej rodzinie prawdziwej duchowości rodzinnej⁵³.

Dyrektorium włoskie wspiera również wszelkie inicjatywy partykularne mające na celu rozwój rodzin i ich członków. Owe inicjatywy to: grupy rodzinne, stowarzyszenia i ruchy rodzinne, święta rodziny i jubileusze (także obchodzenie różnych rocznic), inicjatywy w zakresie społecznym i politycznym⁵⁴.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Kościoła we Włoszech przypomina, że rodzina nie jest tylko przedmiotem duszpasterstwa rodzin, ale jest także aktywnym i odpowiedzialnym podmiotem tegoż duszpasterstwa, stąd ma ona określoną misję w Kościele i społeczeństwie. Gdy idzie o udział małżonków i rodziny w życiu i w misji Kościoła, to zasadza się on na mocy sakramentu małżeństwa, poprzez który są oni wezwani do uczestniczenia w sobie właściwy i oryginalny sposób i w różnych formach w życiu i w posłannictwie Kościoła, ściśle związanej z tożsamością samej rodziny, która jest „głęboką wspólnotą życia i miłości”⁵⁵. Podobnie jak Kościół, rodzina jest zaproszona, aby być wspólnotą wierzącą i ewangelizującą w posłuszeństwie słowu Bożemu (zadanie prorockie rodziny). Będzie to możliwe

⁵³ Por. DPF, nr 107-112.

⁵⁴ Por. DPF, nr 126-133.

⁵⁵ FC, nr 50; por. DPF, nr 136-137.

dzięki rozmyślaniu na słowem Bożym w gronie rodzinnym, poprzez życie tajemnicą miłości małżeńskiej i rodzinnej, chrześcijańskie wychowanie dzieci na różnych etapach ich rozwoju poprzez słowo i świadectwo życia (m. in. katecheza rodzinna, przygotowanie do sakramentów, współpraca ze szkołą, odpowiednia atmosfera w domu, religijne urządzenie mieszkania, pełnienie uczynków miłosierdzia, wspieranie rodzających się powołań do służby Bogu u swoich dzieci)⁵⁶. Dyrektorium zwraca uwagę na fakt, że wiara i posłannictwo ewangelizacyjne rodziny chrześcijańskiej mają również na uwadze misyjność rodziny katolickiej. Aktywność misyjna rodziny katolickiej ma różne zakresy: we własnej rodzinie, w szczególności kiedy jakiś jej członek nie ma wiary lub nią nie żyje; wobec innych rodzin w formowaniu ich do życia wiarą i sakramentem małżeństwa, poprzez jakąś formę bezpośredniego zaangażowania w dziedzinie misji⁵⁷.

Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia eksponuje także zadanie kapłańskie rodziny („rodzina jest wezwana, aby uświęcić się i uświęcać ...”⁵⁸). Wspomniane zadanie realizuje rodzina poprzez modlitwę rodzinną, która jest wewnętrznym wymogiem wpływającym z natury rodziny, będącej „kościółem domowym”, a która także jest zobowiązaniem wywodzącym się z sakramentu małżeństwa. Do chwil wspólnej modlitwy małżonkowie winni przygotowywać się już od czasu zaręczyn i zanim w małżeństwie przyjdą

⁵⁶ Por. DPF, nr 138-144.

⁵⁷ Por. DPF, nr 145-146; „Jak u zarania chrześcijaństwa Akwila i Priscylla występowali jako para misjonarska, tak dzisiaj Kościół świadczy o swej nieprzemijającej nowości i rozkwicie poprzez obecność małżonków i rodzin chrześcijańskich, które przynajmniej na pewien czas udają się na tereny misyjne, ażeby głosić Ewangelię, służąc człowiekowi z miłością Jezusa Chrystusa. Rodziny chrześcijańskie dają szczególny wkład w sprawę misyjną Kościoła, pielęgnując powołania misyjne wśród swoich synów i córek oraz, w ogólniejszy sposób, poprzez całe dzieło wychowania, które przysposabia „dzieci od najmłodszych lat do coraz lepszego poznawania miłości Boga ku wszystkim ludziom”, FC, nr 54.

⁵⁸ DPF, nr 147; „Jest to zadanie kapłańskie, które rodzina może i powinna spełniać w wewnętrznej komunii z całym Kościołem poprzez codzienną rzeczywistość życia małżeńskiego i rodzinnego: w ten sposób rodzina chrześcijańska jest wezwana do uświęcania siebie i do uświęcania wspólnoty kościelnej i świata”, FC, nr 55.

na świat dzieci. Ta modlitwa małżeńska z chwilą urodzenia dzieci przekształcać się winna w modlitwę rodzinną. Ważnym zadaniem rodziców jest wychowanie ich dzieci do modlitwy (przykład modlitwy rodziców i nauczanie dzieci różnych form modlitwy). Biskupi włoscy podkreślają, że modlitwa rodzinna winna przybierać różne formy: niedzielna i świąteczna Eucharystia, czytanie w domu z wiarą i słuchanie w ciszy słowa Bożego, zwłaszcza ewangelii, przeżywanie każdego piątek, pamiątki męki i śmierci Pana zgodnie duchem i literą przepisów kościelnych poprzez praktykowanie modlitwy i czynów pokutnych, odmawianie codziennego pacierza i modlitwy z okazji posiłków, wykonywanie aktów pobożności maryjnej, szczególnie różańca. Cenna jest zachęta omawianego dokumentu, by rodziny bardziej dysponowane odmawiały w pewnych okresach liturgię godzin, przynajmniej jakąś jej część. Wzywa się także małżonków chrześcijańskich i ich rodziny do włączania się w różne grupy modlitewne istniejące w parafii, czy w Kościele lokalnym. Zachęca się także, w miarę możliwości, do zatrzymania się w jakimś klasztorze klauzurowym w celu odnowy duchowej. Poleca się także małżonkom udział w rekolekcjach⁵⁹.

Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia zwraca także uwagę na konieczność zaangażowania rodzin w służbie człowiekowi. Dokonuje się to poprzez udział w misji Kościoła i w służbie miłosierdzia chrześcijańskiego w wymiarze duchowym i materialnym⁶⁰. Dokument podkreśla, że szczególnym wyrazem służby rodziny na rzecz człowieka jest gotowość do adopcji i przysposobienia dzieci pozabawionych rodziców czy też opuszczonych, jak również przyjęcie do swego grona osób starszych i chorych, okazanie im bliskości i troski⁶¹.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Kościoła we Polsce także wiele miejsca poświęca sprawie ewangelizacji małżeństw i rodzin, które realizuje Kościół, diecezja i parafia. Wspomniane duszpasterstwo służy zarówno ewangelizacji rodzin, jak i wspomaga ich w misji

⁵⁹ Por. DPF, nr 148-154.

⁶⁰ Por. DPF, nr 156-159.

⁶¹ Por. DPF, nr 160-1611.

ewangelizującej. Przede wszystkim rodzina ma prawo oczekiwać od Kościoła pomocy duchowych, aby „żyć wiarą, trwać w Chrystusie i w Kościele, dbając o swój rozwój i o swoje bezpieczeństwo wśród współczesnych zagrożeń”⁶². Wspomniane pomoce dla rodzin ze strony wspólnoty kościelnej to słowo Boże docierające do rodzin przez Pismo św. i przez nauczanie Kościoła. Dlatego duszpasterze powinni zachęcać narzeczonych, już podczas spotkań przed ślubem, do nabycia egzemplarza Pisma św., które w rodzinie powinno być regularnie czytane i rozważane; zadbanie, aby w coniedzielnym przepowiadaniu były odniesienia do problematyki małżeńskiej i rodzinnej; troszczenie się, aby rekolekcjoniści poruszali zagadnienia duchowości małżeńskiej i rodzinnej dostatecznie szeroko, nie tylko podczas nauk stanowych. W każdej parafii należy zadbać o umieszczenie w programie duszpasterskim katechez, głoszonych systematycznie małżonkom i rodzicom, np. co miesiąc. Z okazji chrztu św., I Komunii św. dzieci, oraz bierzmowania młodzieży, należy przeprowadzić stosowne spotkania z rodzicami. Oprócz zagadnień z teologii i liturgii danego sakramentu, trzeba omówić aktualne sprawy dotyczące rodziny (np. nowe dokumenty Kościoła, zagrożenia ze strony „cywilizacji śmierci”, znaki nadziei itp.). Należy przypominać konieczność zasady wzrastania miłości małżeńskiej i odpowiedzialnego rodzicielstwa oraz poinformować o funkcjonowaniu Parafialnej Poradni Rodzinnej⁶³. Następnie duszpasterze winni zachęcać i umożliwić regularne korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania przez małżonków, młodzież i narzeczonych, troszczyć się, aby sprawy tego sakramentu były omawiane podczas misji, rekolekcji, konferencji i katechez dla małżonków, zadbać, by wraz ze zmieniającymi się warunkami życia, małżonkowie otrzymywali stosowne teksty rachunku sumienia, dbać o dobre funkcjonowanie parafialnej poradni rodzinnej, tak co do regularnych dyżurów, jak i co do kompetencji osób w niej pracujących, troszczyć się o dobrą informację o Poradni; w gablocie parafialnej, w ogłoszeniach parafialnych, w ulotkach, w lokalnych mediach, czy

⁶² DDR, nr 51.

⁶³ Por. DDR, nr 52.

na stronie internetowej parafii, dbać o lepszą „jakość” spowiedzi ze strony spowiadników, którzy winni właściwie kształtować sumienia penitentów kierując się wskazaniem Kościoła⁶⁴.

Duszpasterze winni troszczyć się o to, by rodziny właściwie przeżywały rok liturgiczny Kościoła (chrześcijańskie przeżywanie niedzieli, świąt chrześcijańskich, okresów liturgicznych, imienin bliskich, rocznic zmarłych, chrztu, bierzmowania i małżeństwa, namaszczenia chorych i pogrzebu w rodzinie, pielgrzymka małżeństw i rodzin na Jasną Górę, organizowanej przez Duszpasterstwo Rodzin co roku w czwartą niedzielę września)⁶⁵. Dyrektorium przypomina, że ważną rolę w duszpasterstwie rodzin pełni dobrze przygotowana i przeprowadzona wizyta duszpasterska w rodzinie (kolęda), przeżywanie rocznic ślubu, narodzin i chrztu dzieci, zgonu bliskich osób, pielgrzymki małżeństw i rodzin do bliższych i dalszych sanktuariów, zgodne z chrześcijańskimi zasadami spędzania wolnego czasu, szczególnie Dni Pańskich⁶⁶.

Dyrektorium polskie podkreśla, że chociaż duszpasterstwo rodzin z natury rzeczy skierowane jest ku rodzinie, która jest jego przedmiotem, to jednak „rodzina jest także podmiotem w tym duszpasterstwie zgodnie z zasadą, że jest ona wspólnotą ewangelizowaną i ewangelizującą, oraz że ma być święta i uświęcająca”⁶⁷. Stąd według omawianego dokumentu misja ewangelizacyjna rodziny będzie polegać na: zdecydowanym otwarciu na życie i odpowiedzialnym planowaniu liczby swego potomstwa, przyjmowaniu przychodzących dzieci z pełnym zaufaniem Bożej Opatrzności oraz katolickim ich wychowaniu; trosce o osoby starszy i chore w rodzinie (w szczególności rodziców); wysiłku wkładanym w wychowanie dzieci trudnych (pogubionych, pokaleczonych, uzależnionych); skutecznym ewangelizowaniu innych rodzin przez samo świadectwo życia i słowa (ofiarnie angażowanie się w różne dzieła w parafii: udział w Radzie Parafialnej, przynależność do Stowarzyszenia Rodzin Katolickich, do Akcji Katolickiej, do grup

⁶⁴ Por. DDR, nr 53.

⁶⁵ Por. DDR, nr 54.

⁶⁶ Por. DDR, nr 55-59.

⁶⁷ DDR, nr 60.

pomocy charytatywnej, do Kół Różańca św.); ewangelizacyjnej obecność rodziców w szkole (znajomość i korzystanie ze swoich uprawnień na terenie szkoły)⁶⁸.

3. Służba życiu i pomoc rodzinie

Podstawowym zadaniem małżeństwa i rodziny jest służba życiu, urzeczywistnianie w historii pierwszego błogosławieństwa Boga-Stwórcy: przekazywania — poprzez rodzenie — obrazu Bożego z człowieka na człowieka⁶⁹. Płodność jest darem, celem małżeństwa, gdyż miłość małżeńska z natury swojej zmierza do tego, by być płodną. Dziecko nie przychodzi na świat z zewnątrz jako dodane do wzajemnej miłości małżonków; wyłania się w samym centrum tego wzajemnego daru, którego jest owocem i wypełnieniem⁷⁰. Prokreacja jest, specyficzną częścią misji małżonków. Stąd jednym z podstawowych elementów duszpasterstwa rodzin jest pomoc w zrozumieniu wartości i godności życia ludzkiego.

Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España stwierdza, że opierając się na wiedzy zdobytej podczas przygotowania do zawarcia małżeństwa, duszpasterstwo rodzin będzie starało się odkryć i wyrazić wartość macierzyństwa i ojcostwa, prawdziwy sens odpowiedzialnego rodzicielstwa, ludzki i chrześcijański sposób radzenia sobie z potencjalnymi problemami niepłodności. Biskupi piszą, że ze względu na rozprzestrzenianie się antynatalistycznej mentalności we współczesnym społeczeństwie, jest bardzo pożądane świadectwo rodzin, żyjących wiernością i ofiarnością w misji przekazywania życia i wychowania. Wzywają, aby każde dziecko było przyjmowane i traktowane wyłącznie jako dar. Podkreślają, że tylko akt małżeński jest adekwatnym miejscem dla przekazywania życia, zgodnie z godnością dziecka, jako daru i owocu miłości⁷¹.

⁶⁸ DDR, nr 61-65.

⁶⁹ Por. FC, nr 28.

⁷⁰ Por. KKK, nr 2366.

⁷¹ Por. DPFIE, nr 163-166; zob. DPF, nr 107.

Niezwykle doniosłym zadaniem służby życiu jest ukazywanie i szkolenie małżonków odnośnie zasad odpowiedzialnego rodzicielstwa oraz nauczanie, że rodzice są współpracownikami miłości Boga Stwórcy. Biskupi hiszpańscy zwracają uwagę na obowiązek małżonków przekazywania życia, którzy w ten sposób realizują pierwotne błogosławieństwo Stwórcy. W konsekwencji, są oni odpowiedzialni przed Bogiem za realizację tego zadania. Przypominają, że cnota czystości jednoczy seksualność, małżeństwo i prokreację. Opierając się na tej cnocie osoba potrafi uchwycić pełny sens swojego oddania cielesnego otwartego na płodność⁷².

Ważne jest przypomnienie dyrektorium hiszpańskiego, że integralną częścią duszpasterstwa rodzin jest edukacja małżeństw w metodach rozpoznawania płodności. Do realizacji tego zadania konieczni są specjaliści wyszkoleni w zakresie różnych metod rozpoznawania płodności, współpracujący ze stowarzyszeniami powołanymi do tych działań. Należy szczególnie dbać, aby mówiono o autentycznym wychowaniu w cnocie czystości, a nie była to tylko zwykła nauka techniki rozpoznawania płodności, aby nie zubożyć w ten sposób sensu odpowiedzialnego kierowania płodnością. Trzeba z naciskiem przypominać, że nie chodzi tu o „naturalne metody antykoncepcji”, ale o różnicę antropologiczną, a zarazem moralną, jaka istnieje pomiędzy środkami antykoncepcyjnymi a odwołaniem się do rytmów okresowych. *Dyrektorium Kościoła w Hiszpanii* podkreśla, że dla skuteczności wspomnianego nauczania konieczna jest koordynacja na poziomie diecezjalnym różnych ośrodków kształcenia. Każde kościelne centrum kierownictwa rodzinnego powinno zatrudniać instruktorów metod naturalnych, by zainteresowani mieli łatwy dostęp do instruktorów i mogli rozwiązać problemy, które

⁷² Por. DPFIE, nr 168. Godne uwagi jest krótka prezentacja w omawianym dyrektorium doktryny odpowiedzialnego rodzicielstwa, która powinna być zawsze obecna na kursach przedmałżeńskich, gdzie winno się ukazywać wiedzę o działaniach ubocznych środków antykoncepcyjnych i ich skutkach poronnych, o niedopuszczalności sterylizacji antykoncepcyjnej. Biskupi polecają szkolenie służby zdrowia w ich zadaniu służby rodzinie. Por. DPFIE, nr 169-170.

mogą się pojawić. Stąd już w czasie kursów przedmażeńskich należy informować o centrach czy instruktorach, którzy działają w diecezji lub strefie duszpasterskiej⁷³. Omawiany dokument nakazuje, aby we współpracy z diecezjalnym duszpasterstwem służby zdrowia, popierać szkolenia (odnośnie metod obserwacji płodności ludzkiej i ich wartości antropologicznej) pracowników służby zdrowia – ginekologów, lekarzy rodzinnych, pediatrów, farmaceutów, pielęgniarki i inny personel sanitarny, aby mogli otrzymać naukowe i integralne wykształcenie w tym obszarze⁷⁴.

Na uwagę zasługuje zainteresowanie prawodawcy hiszpańskiego rodzinami wielodzietnymi, małżonkami, „którzy przez wspólną i roztropną refleksję wielkodusznie podejmują się odpowiednie wychowania nawet liczniejszego potomstwo”⁷⁵. Rodziny takie winny mieć zapewnione towarzyszenie duszpasterskie (szczególnie wspólnoty parafialnej), otrzymać pomoc w wychowaniu ludzkim i religijnym swoich dzieci, jak również bliskość w obliczu trudności, które mogą napotykać. Wspólnota parafialna winna mieć na uwadze pomoc materialną, by zapewnić uczestnictwo wspomnianych „licznych” rodzin w określonych działaniach, jak również ułatwić troskę o ich dzieci, aby mogły w nich uczestniczyć⁷⁶. Dla właściwej ochrony praw tych rodzin na forum państwowym, należy ofiarować im poradnictwo wykonywane przez wydział duszpasterstwa rodzin i stowarzyszenia powołane do tego celu⁷⁷.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Kościoła we Włoszech także podkreśla konieczność autentycznej służbie życiu. Według tej instrukcji ważnym zadaniem w tej kwestii jest promowanie odpowiedzialnej prokreacji. Prawodawca zauważa, że „w naszym kontekście kulturowym uprzywilejowana uwaga musi być przyznawana zagadnieniu przekazywania życia”. W związku z tym, mając świadomość,

⁷³ Por. DPFIE, nr 171.

⁷⁴ Por. DPFIE, nr 172.

⁷⁵ GS, nr 50.

⁷⁶ Por. DPFIE, nr 173.

⁷⁷ Por. DPFIE, nr 174.

że rodzicielstwo ludzkie jest darem życia, które rodzi się z daru, trzeba „ponownie odkryć i ponownie jasno proponować prawdziwe znaczenie odpowiedzialnej prokreacji” i potwierdzić że ona „jest ciężkim, wspólnym obowiązkiem małżonków i który może być realizowany konkretnie”, lecz „wymaga wspólnego zobowiązania obojga małżonków do okresowej wstrzemięźliwości, w której służbie pozostaje odwoływanie się do metod naturalnych regulacji płodności”⁷⁸.

Autorzy *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła we Włoszech wzywają małżonków i rodziny, aby poprzez wszelkie środki demokratyczne domagali się i proponowali społeczeństwu i instytucjom, tworzenie i pielęgnowanie warunków socjalnych, ekonomicznych i politycznych, aby w ten sposób sprzyjać prokreacji, i aby różne działania nauki i bioinżynierii coraz bardziej szanowały godność osoby. Jednocześnie rodzice winni sprzeciwiać się różnym, niezgodnym z normami moralnymi, możliwościom stworzonym przez nowe technologie reprodukcyjne⁷⁹.

Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia uwydatnia także znaczenie poradni rodzinnych w kwestii służby życiu w ramach duszpasterstwa rodzin. Owe poradnie w warunkach włoskich faktycznie nie są strukturami duszpasterskimi, ale raczej mają na celu rozwój człowieka w małżeństwie i rodzinie. Biskupi stwierdzają, że ze strukturami duszpasterstwa rodzin łączy ich to, że dążą one do prawdziwego dobra osoby, małżonków i rodziny, skupiając się na seksualności i życiu, mają natomiast inną perspektywę i metodologię. Duszpasterstwo działa na rzecz wspierania życia chrześcijańskiego i budowania Kościoła, koncentruje się na bogactwach ewangelizacji, łasce sakramentalnej, formacji duchowej i świadectwie kościelnym. Poradnie natomiast, funkcjonując w optyce antropologii

⁷⁸ DPF, nr 108. Autorzy dyrektorium przewidują uzyskanie w kwestii odpowiedzialnego rodzicielstwa pomocy od wspólnot chrześcijańskich. Jednocześnie wspólnota chrześcijańska winna proklamować bez niedomówień i bez lęków bezcenną wartość życia ludzkiego i wielką wartość płodności. Ta sama wspólnota szanując rodziny wielodzietne ma oferować bliskość, wsparcie i konkretną pomoc kobietom i małżonkom, którzy pomimo trudności zamierzają prowadzić ciężą do terminu porodu. Tamże.

⁷⁹ Por. DPF, nr 171-172.

personalistycznej, ściśle związanej z chrześcijańską wizją mężczyzny i kobiety, patrzą raczej na dynamizmy osobowe i relacyjne i wykorzystują osiągnięcia nauk humanistycznych i ich metodologię. W związku z tym w każdej diecezji należy promować, doceniać i profesjonalnie wspierać poradnie rodzinne o zagwarantowanej (pewnej) inspiracji katolickiej⁸⁰ oraz inne poradnie rodzinne inicjatywy chrześcijańskiej, których fizjonomia i relacje ze wspólnotą kościelną określone są dokładnie w poszczególnych statutach. Mają one podobną, analogiczną wartość jak poradnie inspiracji chrześcijańskiej⁸¹. Autorzy omawianego dyrektorium apelują, aby w duchu otwartości i rozeznania, wspólnota chrześcijańska doceniała ich działalność i popierała, w miarę możliwości, różne formy współpracy i koordynacji między wspomnianymi poradniami a organizmami duszpasterstwa rodzin⁸². Prawodawca włoski patrząc realistycznie, poleca tworzenie poradni międzydiecezjalnych, tam gdzie poszczególne diecezje nie mają możliwości zorganizować swoich⁸³, a także wskazuje na wielki pożytek płynący z obecności katolików (doradców) w rodzinnych poradniach publicznych⁸⁴, jak również wzywa do promocji w diecezjach centrów dla naturalnych metod regulacji poczęć (niekiedy niezależnych od poradni rodzinnych o inspiracji chrześcijańskiej), w których będą zatrudnieni doradcy i nauczyciele różnych naturalnych metod rozpoznawania płodności⁸⁵. Zwraca się ponadto uwagę na tworzenie ośrodków, struktur i odpowiednich służb dla przyjęcia, obrony, promocji i troski o życie ludzkie, w szczególności domów dla rodzin znajdujących się w trudnościach i samotnych matek (gdzie motywuje się do przyjęcia poczętego życia i zapewnia konkretne wsparcie)⁸⁶. Redaktorzy omawianego dyrektorium przypominają (i zachęcają), że Kościoły lokalne wiele uwagi i środków poświęcają

⁸⁰ Por. DPF, nr 249-251.

⁸¹ Por. DPF, nr 249-251.

⁸² Por. DPF, nr 252.

⁸³ Por. DPF, nr 253.

⁸⁴ Por. DPF, nr 254.

⁸⁵ Por. DPF, nr 254-255.

⁸⁶ Por. DPF, nr 256.

także dla innych form działalności i służby na rzecz życia, w realizacji „wyobraźni miłosierdzia”. Chodzi o pomoc w sytuacjach różnych braków, dewiacji, choroby, czy marginalizacji (wspólnoty odnowy dla narkomanów, wspólnoty mieszkaniowe dla małoletnich, centra pobytu i leczenia dla chorych na AIDS)⁸⁷.

Wiele uwagi służbie życiu i pomocy rodzinie poświęca *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Konferencji Episkopatu Polski. Biskupi piszą, że wobec narastających zagrożeń małżeństwa i rodziny z jednej strony i wobec coraz trudniejszych wyzwań, stających przed rodzinami z drugiej, należy organizować pomoc rodzinom w odpowiednio szerokim zakresie. Jedną z form pomocy małżonkom i rodzicom jest fachowe poradnictwo rodzinne, wsparcie samotnych matek, rodzin bezdzietnych, czy materialna pomoc rodzinom, zwłaszcza dzieciom⁸⁸. Dyrektorium wyróżnia następujące formy poradnictwa rodzinnego: parafialne poradnie rodzinne, poradnie specjalistyczne, oraz telefon zaufania⁸⁹. Jeśli chodzi o formy pomocy rodzinie to omawiany dokument do takich zalicza domy samotnej matki (w których kobiety mogłyby przebywać, urodzić dziecko pod fachową opieką, a następnie zdecydować, czy dziecko oddać do adopcji, czy same je wychowywać)⁹⁰, katolickie ośrodki adopcyjno opiekuńcze (zaleca się, aby każda diecezja miała taki ośrodek)⁹¹, materialną pomoc rodzinom (w każdej parafii powinien istnieć dobrze zorganizowany zespół charytatywny)⁹², pomoc dzieciom, które, czy to z powodu śmierci rodziców, ich rozwodu, czy odebrania im praw rodzicielskich, zostały pozbawione rodzinnego środowiska wychowawczego (rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, świetlice dla dzieci)⁹³.

⁸⁷ Por. DPF, nr 257.

⁸⁸ Por. DDR, nr 37.

⁸⁹ Zob. DDR, nr 37-44.

⁹⁰ Por. DDR, nr 45.

⁹¹ Por. DDR, nr 46.

⁹² Por. DDR, nr 47. Bardzo cenna jest uwaga DDR, że „mądrze pomagać, to znaczy cierpliwie usuwać źródła biedy, a następnie pomagać tym, którzy z przyczyn od siebie niezależnych, potrzebują doraźnego, czy okresowego wsparcia”. Tamże.

⁹³ Por. DDR, nr 48-50.

4. Duszpasterstwo rodzin w sytuacjach szczególnych

Kościół poświęca wiele uwagi rodzinom znajdującym się w trudnych sytuacjach⁹⁴. Dzisiejsza rzeczywistość społeczno-kulturalna ukazuje wiele sytuacji małżeńskich trudnych lub nieprawidłowych. Małżeństwa te i rodziny winny być w centrum uwagi Kościoła i należy je otoczyć szczególną opieką. Troski tej potrzebują nie tylko poszczególne rodziny, ale całe ich kategorie⁹⁵.

Według *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* wymienione sytuacje niosą dla Kościoła konieczność głoszenia Ewangelii Jezusa z jej wymaganiami moralnymi co do małżeństwa i rodziny, z miłością, ale w prawdzie, ukazując w sposób przejrzysty zasady ewangeliczne (małżeństwo jest nierozdzielne, będący w nieregularnej w sytuacji matrymonialnej należą nadal do Kościoła, choć nie są w pełnej komunii z nim, ponieważ ich stan życiowy pozostaje w sprzeczności z Ewangelią Jezusa, pozostając w tym stanie nie mogą być dopuszczani do sakramentów spowiedzi i komunii świętej, winni żałować i nawrócić się)⁹⁶. Jednakże wzorując się na postawie Jezusa Kościół winien rozwijać przyjazne i pełne współczucia duszpasterstwo wobec wszystkich małżeństw i rodzin, rozeznawać i właściwie rozróżnić różne formy małżeńskich nieprawidłowości oraz różne czynniki, które leżą u podstaw owych *irregolarità*. „Będzie przedmiotem troski duszpasterzy i wspólnoty lokalnej poznanie, każdej oddzielnie, takich sytuacji oraz ich konkretnych przyczyn”⁹⁷ nie po to, by mówić z aprobatą czy tolerancyjne o nieprawidłowościach, ale żeby dojść do obiektywnej oceny moralnej odpowiedzialności konkretnych osób, w celu określenia właściwych interwencji i opieki duszpasterskiej i zaproponowania konkretnych sposobów nawrócenia⁹⁸. Biskupi włoscy podkreślają zdecydowanie, że aby duszpasterstwo

⁹⁴ Por. FC, nr 77-85.

⁹⁵ Por. DDR, nr 66; por. DPF, nr 189.

⁹⁶ Por. DPF, nr 194-199.

⁹⁷ FC, nr 81.

⁹⁸ Por. DPF, nr 200.

w tych przypadkach było przystępne i „miłosierne”, będzie musiało obejmować jednocześnie aspekt pomocy i profilaktyki wobec sytuacji nieprawidłowych. Stąd istnieje konieczność całościowej odnowy duszpasterstwa małżeństw i rodzin. Postuluje się, aby duszpasterze, pozostając wierni nauce Kościoła, zwłaszcza jako spowiednicy, doradcy i przewodnicy duchowi poszczególnych wiernych i rodzin, pokonując indywidualizm, własne upodobanie i podejście czysto emocjonalne, zbliżali się ze szczerym braterstwem do tych, którzy żyją w trudnych sytuacjach matrymonialnych albo nieregularnych, informowali i dawali wskazówki oparte wyłącznie na wierności Kościoła swemu Panu⁹⁹. Cenna jest uwaga, że jeżeliby zaistniałoby podejrzenie nieważności małżeństwa wierni winni być wsparci przez kompetentne osoby w zweryfikowaniu ważności ich małżeństwa. Dlatego diecezje mają zaoferować możliwość profesjonalnego wysłuchania i konsultacji¹⁰⁰.

Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España stwierdza, że duszpasterstwo winno zawsze uwzględniać realia życia rodzin. Tylko w ten sposób będzie możliwe niesienie pomocy, której potrzebują. Różne sytuacje małżeństw i rodzin domagają się swoistej uwagi duszpasterskiej.

Trudną okolicznością dla wielu małżeństw jest bezdzietność. *Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España* przypomina, że bezpłodność fizyczna nie jest absolutnym złem. Małżonkowie, którzy po wyczerpaniu dozwolonych środków medycznych cierpią na bezpłodność, niech złączą się z krzyżem Pana, mogą dać także dowód swej wielkoduszności, adoptując opuszczone dzieci lub pełniąc ważne posługi na rzecz bliźniego, w czym winni być wspierani¹⁰¹. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła w Polsce poleca, aby w trudnej

⁹⁹ Por. DPF, nr 201-203.

¹⁰⁰ Por. DPF, nr 204-206.

¹⁰¹ Por. DPFIE, nr 186 i 189. Podobnie stwierdza DPF, nr 113. Biskupi włoscy wzywają naukowców, by kontynuowali badania prowadzące do wyeliminowania różnych przyczyn bezpłodności, czy też do jej wyleczenia, aby małżonkowie bezpłodni mogli stać się płodnymi przy zachowaniu ich godności osobowej oraz godności dziecka, por. DPF, nr 113; por. DPFIE, nr 188.

sytuacji bezpłodności pomóc rodzicom zobaczyć dobrodziejstwo adopcji dziecka potrzebującego rodziców i wskazać na istnienie Katolickich Ośrodków Opiekuńczo-Adopcyjnych. Jeśli się zgodzą na takie rozwiązanie, należy wspierać ich w osiągnięciu statusu rodziny adopcyjnej; gdy nie będą w stanie przystać się na adopcję, trzeba im pomóc zaakceptować tę ich drogę krzyżową i towarzyszyć im na niej. Winno się wskazać na formy zaangażowania się dla dobra innych, przez intensywniejszy udział w życiu parafii, w jej dziełach miłosierdzia, czy w pomoc rodzinom wielodzietnym; trzeba otoczyć je szczególniejszą troską i wykazywać, dlaczego Kościół stoi na stanowisku niedopuszczalności sztucznych zapłodnień¹⁰².

Dokuczliwą sytuacją wielu rodzin jest posiadanie dzieci chorych i niepełnosprawnych. Biskupi polscy zaznaczają, że rodziny takie wymagają szczególnej pomocy. Dlatego duszpasterze winni częściej z takimi rodzinami kontaktować się i podtrzymywać ich na duchu, pomóc im organizować się (stowarzyszenia, fundacje itp.), wskazać na możliwości uzyskania pomocy materialnej, medycznej czy psychologicznej¹⁰³. Dyrektorium włoskie mówiąc o takich rodzinach stwierdza, że ich członkowie potrzebują wsparcia ze strony swoich krewnych, towarzyszenia modlitewnego oraz rozsądnego i gruntownego kierownictwa duchowego. Wielką pomocą będzie także życzliwa bliskość i pomoc osób i zaprzyjaźnionych rodzin oraz stała pomoc wolontariuszy¹⁰⁴. Podobnie Dyrektorium Kościoła w Hiszpanii poleca, aby duszpasterstwo rodzin i cała wspólnota chrześcijańska szczególnie udzielała pomocy rodzinom z dziećmi upośledzonymi albo chorymi (niepełnosprawność, choroba nowotworowa, stwardnienie rozsiane, narkomania, dotknięci przez AIDS, ofiary gwałtu, złego traktowania, szczególnie kobiety i dzieci)¹⁰⁵. W wielu wypadkach, będzie istniała konieczność poszukiwania pomocy u osób albo w ośrodkach specjalistycznych (ośrodki adopcyjne, stowarzyszenia

¹⁰² Por. DDR, nr 67.

¹⁰³ Por. DDR, nr 68.

¹⁰⁴ Por. DPF, nr 120.

¹⁰⁵ Por. DPFIE, nr 190.

i centra wolontariatu)¹⁰⁶. Wymienionym rodzinom należy zaproponować szczególnie plany wychowawcze odpowiadające integralnej wizji człowieka. Również duszpasterstwo sakramentalne winno intensywniej pomagać tym rodzin, dbając o to, by nie czuły się niezrozumiane, lecz aby im towarzyszyło w ich trudnej sytuacji¹⁰⁷.

Kolejnym wyzwaniem dla duszpasterstwa rodzin są rodziny z osobami uzależnionymi. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła we Polsce wylicza przypadki: alkoholizmu, narkomanii, sekt, czy panerotyzmu. Ponieważ leczenie jest tu bardzo trudne, dlatego należy więcej uwagi poświęcić zapobieganiu przez uświadamianie, tworzenie grup wsparcia i popieranie zdrowych grup rówieśniczych wśród młodzieży. Zdecydowanie trzeba popierać środowiskowe ruchy obrony przed reklamą alkoholu, przed pornografią i przed działalnością sekt. W konkretnych przypadkach trzeba pomóc przez cierpliwą posługę w sakramencie pojednania, czy przez wskazanie ośrodka leczącego z danego uzależnienia¹⁰⁸. Biskupi włoscy apelują do wspólnot chrześcijańskich, szczególnie do parafii i wolontariuszy o dyskretną bliskość i opiekę nad rodzinami, gdzie występują problemy dyskomfortu i dewiacji u ich dzieci (przemoc seksualna, lekomania, rozprzestrzenianie się AIDS)¹⁰⁹.

Następnie analizowane dyrektoria podejmują sprawę rodzin z osobami w podeszłym wieku. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Konferencji Episkopatu Polski precyzyjnie rozróżnia: osoby w podeszłym wieku i rodziny z takimi osobami. Duszpasterze winni skutecznie przypominać, że małżonkowie w starszym wieku, ze swym doświadczeniem i dystansem do życia, mogą być bardzo skutecznymi apostołami chrześcijaństwa w codziennym postępowaniu. Mogą też bardzo efektywnie włączać się w modlitewną, materialną i doradczą

¹⁰⁶ Por. DPFIE, nr 191.

¹⁰⁷ Por. DPFIE, nr 192.

¹⁰⁸ Por. DDR, nr 69.

¹⁰⁹ Por. DPF, nr 115-118; DPFIE w nr 193 słusznie postuluje umożliwienie terapii rodzinnej w wypadkach, gdy dzieci są uzależnione od alkoholu, narkotyków i tym podobnych używek. Ważna jest w tym względzie pomoc wolontariuszy, innych rodzin i stowarzyszeń, a także opieki społecznej i zdrowotnej.

pomoc wnukom i innym potrzebującym. Mają też przez działalność duszpasterską pomagać młodszym zrozumieć świat ludzi starszych, samotnych i chorych poprzez mówienie o tym problemie, organizowanie spotkań z ludźmi starszymi, przypominanie, że odpowiednie traktowanie dziadków jest najlepszym przygotowaniem dzieci do postępowania wobec rodziców, gdy nadejdzie starość. Cenna i nader aktualna jest uwaga, że należy zdecydowanie piętnować obłudę i zakłamanie zwolenników eutanazji¹¹⁰.

Dyrektorium włoskie podkreśla, że szczególną uwagę należy zwrócić na małżonków w starszym wieku. Duszpasterze i inni pracownicy duszpasterstwa rodzin mają obowiązek lepiej poznać kondycję i dynamikę tkwiącą w każdym ze starszych małżonków i pomagać im jednocześnie poznać ją i zaakceptować, uciekając się także do ludzkich narzędzi, które mogą pomóc im w przezwyciężeniu trudności i cierpienia. Będzie również konieczne uświadomić rodzinom ich obowiązek bezpośredniej troski – w miarę możliwości – o swoich starców. Ważną rolę w tym względzie winna odgrywać parafia, także poprzez zorganizowany wolontariat i inne, wielorakie formy solidarności między rodzinami¹¹¹.

Autorzy *Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España* również dostrzegają problemy osób w podeszłym wieku żyjących w rodzinach oraz par z długoletnim stażem małżeńskim. Stwierdza się, że trzeba pomóc rodzinom, w których są ludzie starzy, aby mogli zaangażować je w rozwój życia rodzinnego, zapewniając im opiekę, jakiej potrzebują. Starsi ludzie w środowisku rodzinnym odgrywają ważną rolę w wychowaniu młodszych. Także małżonkowie w wieku podeszłym muszą być świadomi, że sytuacja, w której się znajdują, stanowi zaproszenie do wzrastania w ich małżeństwie jako wspólnocie życia i miłości. Osoby te mają specjalną misję wychowania ludzkiego i chrześcijańskiego wnuków, które będzie musiało czasami uzupełnić to zadanie rodziców. Starszych ludzi należy włączać w życie kościelne i społeczne (w różne ruchy i stowarzyszenia odpowiednie do ich wieku i stanu np. *Vida Ascendente*). Podkreśla

¹¹⁰ Por. DDR, nr 70.

¹¹¹ Por. DPF, nr 122-123.

się, że ruch ten jest bardzo ważną częścią duszpasterstwa rodzin, gdzie szczególną rolę pełni wspólnota parafialna¹¹².

Ważną dziedziną duszpasterstwa rodzin jest objęcie troską wdów, wdowców i osób samotnych. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła w Polsce zauważa, że przez śmierć jednego z małżonków druga strona znajduje się w szczególnej sytuacji. Zwykle opieka nad taką osobą należy do rodziny, zwłaszcza do dzieci. Gdy jednak, z różnych powodów, takiej opieki nie znajduje, odpowiednią troską powinna otoczyć ją wspólnota parafialna, poprzez grupy *Caritas*. Czasem, bardziej od materialnej, potrzebna jest pomoc duchowa i tę zwłaszcza powinno zabezpieczyć duszpasterstwo parafialne. Także osoby, które z różnych powodów nie zawarły małżeństwa i żyją samotnie, powinny czuć się potrzebne i kochane w rodzinie Kościoła, docierającego do nich przez wspólnotę parafialną, którą na ten problem uczuć powinni duszpasterze. Duszpasterska troska o wdowy, wdowców i o osoby samotne przejawiać się będzie często przez umożliwienie im angażowania się w pełniejsze życie parafii, co pomoże im ból samotności przemieniać w dobro świadczone potrzebującym.

Sytuację osób owdowiałych i samotnych będzie się omawiać i polecać Bogu podczas specjalnych nabożeństw, urządzanych z okazji Świąt Bożego Narodzenia, stosownych Świąt Pańskich, jak też rekolekcji i misji. Ze względów oczywistych szczególną troską należy otoczyć te osoby, które mają jeszcze na utrzymaniu i wychowują dzieci. Chodzi tu bowiem o doniosłą sprawę prawidłowego ukształtowania osobowości dziecka w sytuacji braku jednego z rodziców, co przynajmniej częściowo winna uzupełnić chrześcijańska miłość sąsiedzka i parafialna. Cenna jest uważa, że osoby owdowiałe, o pogłębionym życiu

¹¹² Por. DPFIE, nr 196-197. *Vida Ascendente* jest kościelnym ruchem apostołstwa świeckich zrzeszającym emerytów i osoby starsze, erygowanym jako publiczne stowarzyszenie wiernych przez zgromadzenie plenarne Hiszpańskiej Konferencji Biskupiej, 21 listopada 1986 r.

religijnym, należy poinformować o istniejącej w Kościele praktyce konsekracji wdów i wdowców¹¹³.

Do szczególnego wsparcia osób owdowiałych wzywają biskupi hiszpańscy. Duszpasterstwo rodzin winno wynajdywać formy towarzyszenia tym osobom w odkrywaniu sensu i wartości swojego stanu. Z należnym taktem, kiedy sytuacja tego wymaga, trzeba dostarczyć im pomoc materialną czy prawną. W sposób szczególny wino się pomagać młodszym owdowiałym w wychowaniu ich dzieci. Duszpasterze mają wspierać owdowiałych poprzez organizowanie „momentów” i „przestrzeni” refleksji i modlitwy, tworzenie grup, stowarzyszeń i chrześcijańskich ruchów mężczyźni i kobiet wdowców¹¹⁴.

Sytuacja owdowiałych zajmuje się także dyrektorium włoskie. Poleca się szczególnie parafiom pomoc w odkrywaniu stanu wdowieństwa, jego znaczenia i możliwości, w motywowaniu własnego życia przez modlitwę, refleksję oraz w efektywnym i aktywnym zaangażowaniu się we wspólność. Duszpasterze winni popierać grupy i ruchy wdów chrześcijańskich, nieść pomoc młodszym wdowcom w wychowaniu dzieci, czy wspomagać im żyć w czystości w przypadku zamiaru zawarcia nowego małżeństwa¹¹⁵.

Ważną kwestią w działalności Kościoła na rzecz rodzin jest troska o rodziny emigrantów. Episkopat hiszpański poleca w tym względzie współpracę duszpasterstwa rodzin z diecezjalną agendą do spraw emigracji w celu zintegrowania tych rodzin ze społeczeństwem i wspólnotą kościelną kraju udzielającego gościny w poszanowaniu zarówno rodzimej kultury tych rodzin jak i kultury kraju osiedlenia się¹¹⁶. Do życzliwego przyjęcia, umożliwienia integracji i uznania praw rodzin emigranckich wzywają także biskupi włoscy. Chodzi o to, by ludzie

¹¹³ Por. DDR, nr 71.

¹¹⁴ Por. DPFIE, nr 198-199.

¹¹⁵ Por. DPF, nr 124-125.

¹¹⁶ Por. DPFIE, nr 200; Zob. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA PASTORALE PER I MIGRANTI E GLI ITINERANTI, Istruzione *Erga migrantes caritas Christi* (La carità di Cristo verso i migranti), 3.05.2004, Città del Vaticano 2004, AAS 96 (2004), s. 762-822. Tekst polski: PAPIESKA RADA DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻNYCH, Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi*, Lublin 2008.

ci znaleźli w Kościele swą ojczyznę. Dlatego wspólnoty chrześcijańskie winny się otworzyć na ich przyjęcie i integrację, zarówno poprzez konkretne gesty i zwyczajną solidarność, jak i przez systematyczną działalność instytucjonalną¹¹⁷.

Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España podejmuje także problem rodzin w których występuje przemoc. W takich sytuacjach Centros de Orientación Familiar winny oferować konsultacje i adekwatne działania w celu przywrócenia harmonii. Biskupi przypominają, że jeśli dochodzi do poważnych nadużyć winno się zaakceptować separację jako mniejsze zło. Ponadto można zbadać, czy nie ma uzasadnionych podstaw do stwierdzenia nieważności danego małżeństwa¹¹⁸.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Konferencji Episkopatu Polski wzywa do duszpasterskiego zainteresowania się osobami i rodzinami dotkniętymi przypadkami losowymi: pożarem, kalectwem, przewlekłą chorobą, śmiercią w rodzinie, czy innymi wypadkami. W tych sytuacjach musi szczególnie mocno dojść do głosu rodzinna opieka ze strony bliskich, a zwłaszcza ze strony duszpasterzy. Ich troska o ludzi tak doświadczonych wymaga nie tylko doraźnego zainteresowania się nimi, ale czasem długotrwałego towarzyszenia poszczególnym osobom i całym rodzinom. Najczęściej nie tyle chodzić będzie o pomoc materialną, choć i ona jest ważna, co raczej o cierpliwe ukazywanie sensu takich wydarzeń w świetle wiary, która nas zapewnia, że Bóg jest Ojcem, który nie umiera, ani nie odchodzi; jest Miłością, która zawsze jest wierna i nie przemija¹¹⁹.

Duszpasterstwo rodzin powinno objąć także wszystkie przypadki rodzin znajdujących się w sytuacjach nieprawidłowych. Z jednej strony niesprzyjające rodzinie tendencje w ekonomii, w polityce, w środkach przekazu oraz z drugiej, często spotykana niedojrzałość psychiczna, duchowa i religijna osób zawierających małżeństwo, powodują niebezpieczne zjawisko nietrwałości małżeństw.

¹¹⁷ Por. DPF, nr 121.

¹¹⁸ Por. DPFIE, nr 201.

¹¹⁹ Por. DDR, nr 72.

W konsekwencji pewna część osób bądź żyje w separacji, nie zawierając następnych związków, bądź porzucone przez współmałżonka żyją samotnie z poczuciem krzywdy. Często osoby te obciążone są troską wychowawczą o potomstwo¹²⁰.

Redaktorzy *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Konferencji Episkopatu Polski w kwestii separacji polecają gruntowną katechezę młodzieży w parafii, podczas której, na długo przed ślubem, młodzi będą mogli zrozumieć podstawowe obowiązki małżeńsko-rodzinne, co może zapobiec niejednej tragedii małżeńskiej i rodzinnej. Autorzy sugerują, aby małżeństwa żyjące w formalnej czy faktycznej separacji, oraz osoby porzucone, były znane duszpasterzom. Winni oni dążyć do wprowadzenia ich do grup parafialnych (żywy różaniec, zespoły charytatywne itp.), gdzie mogłyby doświadczyć wsparcia przez świadectwo życia innych i pomagać potrzebującym. Dzieci takich małżeństw wymagają szczególnej opieki duchowej, a nieraz materialnej. Rzeczą duszpasterzy będzie zaproponować im udział w parafialnych grupach dziecięcych, oraz pamiętanie o nich np. przy organizowaniu ferii i wakacji¹²¹.

Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia stwierdza, że istnieją sytuacje, gdy wspólne życie małżeńskie z różnych powodów staje się praktycznie niemożliwe. W takich przypadkach Kościół dopuszcza fizyczną separację małżonków i zaprzestanie wspólnego życia. Także w takich okolicznościach działanie duszpasterskie Kościoła musi być wykonywane ze szczególną troską w prawdzie i miłości, tak by pomóc osobom przeżywać po chrześcijańsku zaistniałą sytuację, z zachowaniem wierności wobec nierozzerwalnego węzła ich małżeństwa. Duszpasterze winni pomóc małżonkom uniknąć separacji, również w poprzez konsultacje i wsparcie dokonywane przez poradnie o inspiracji chrześcijańskiej¹²². Gdy zaistnieją warunki do separacji przewidziane także przez Kodeks Prawa Kano-

¹²⁰ Por. DDR, nr 73.

¹²¹ Por. DDR, nr 73.

¹²² „Oczywiście, separację należy uznać za środek ostateczny, kiedy już wszelkie rozsądne oddziaływania okażą się daremne”, FC, nr 83.

nicznego¹²³, i małżonkowie skorzystają z ich prawa do przerwania współżycia, wspólnota chrześcijańska, poczynając od duszpasterzy i wrażliwszych par małżeńskich winna z uwagą, dyskrecją i solidarnością: uznawać wartość świadectwa wierności, które daje szczególnie małżonek niewinny, akceptując także cierpienie i samotność, które sprawia nowa sytuacja; wspierać małżonka odseparowanego, zwłaszcza jeśli jest niewinny, w smutku i samotności, zapraszając z miłością i roztropnością do uczestnictwa w życiu społeczności; okazywać im szacunek, zrozumienie, solidarność i konkretne wsparcie, zwłaszcza w chwilach, gdy zrodzi się w nich pokusa, aby przejść od samotności do rozwodu i ślubu cywilnego; pomagać im w „utrzymaniu gotowości do ewentualnego podjęcia na nowo poprzedniego życia małżeńskiego”¹²⁴. Biskupi zaznaczają, że małżonkowie żyjący w separacji nie mogą doświadczać żadnych trudności w dopuszczeniu do sakramentów¹²⁵.

Directorio de la pastoral familiar de la Iglesia en España odnośnie separacji małżonków stwierdza, że „istnieją jednak sytuacje, gdy wspólne życie małżeńskie z różnych powodów staje się praktycznie niemożliwe. W takich przypadkach Kościół dopuszcza fizyczną separację małżonków i zaprzestanie wspólnego życia. Małżonkowie w dalszym ciągu są przed Bogiem mężem i żoną oraz nie mogą zawrzeć nowego związku. W tej trudnej sytuacji najlepszym rozwiązaniem, jeśli to możliwe, byłoby pojednanie. Wspólnota chrześcijańska powinna pomagać tym osobom przeżywać po chrześcijańsku zaistniałą sytuację, z zachowaniem wierności wobec nierozzerwalnego węzła ich małżeństwa”¹²⁶. Biskupi przypominają, że gdy tylko istnieją obiektywne powody przewidziane przez prawo¹²⁷ i wyczerpane zostały wszystkie możliwości pogodzenia się małżonków, można doradzić odwołanie się do separacji, pamiętając przy tym, że tylko strona

¹²³ Zob. kan. 1152-1153.

¹²⁴ FC, nr 83.

¹²⁵ Por. DPF, nr 207-208.

¹²⁶ Por. DPFIE, nr 212; KKK, nr 1649.

¹²⁷ Por. KPK kan. 1151-1155; KKK, nr 2383; FC, nr 83-84.

niewinna może godziwie popierać separację; należy zwrócić się zawsze do kompetentnej władzy kościelnej, która, w takim wypadku może udzielić zezwolenia na zwrócenie się do sądu świeckiego¹²⁸; pomóc załatwić formalności wobec władzy kościelnej i ewentualnie cywilnej, zapobiegając w ten sposób zniewagom, które mogą wystąpić w tym procesie i utrudnić jakiegokolwiek próby pojednania¹²⁹.

Cenna jest uwaga *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Kościoła w Hiszpanii, w myśl której trzeba mieć na uwadze nie tylko wspieranie związku małżeńskiego, kiedy małżeństwo jest ważne, lecz także wówczas, gdy jawi się jako oczywista możliwość nieważności danego małżeństwa. W takim przypadku zarówno poradnie rodzinne, jak i sędziowie kościelni, winni użyć niezbędnych środków duszpasterskich, by małżonkowie, jeżeli to możliwe, zostali doprowadzeni do uważnienia małżeństwa i do wznowienia wspólnego życia. Gdy jednak – po konsultacjach w poradni rodzinnej – małżonkowie podjęli decyzję wstąpienia na drogę sądową z powództwem o orzeczenie nieważności małżeństwa, rozwiązania małżeństwa na korzyść wiary lub uzyskania dyspensy od małżeństwa zawartego i niedopełnionego, należy im m. in. uświadomić, że muszą być gotowi w tych kwestiach poddać się orzeczeniom Kościoła. Nie powinni uprzedzać wyroku sądowego, nawet jeśli mieliby subiektywną pewność moralną nieważności ich małżeństwa. Biskupi hiszpańscy przypominają, iż jest konieczne, aby poradnictwo prawne względem małżonków było realizowane przez fachowców rzeczywiście katolickich, którzy potrafią wyjaśniać nie tylko same procedury lecz i sam ich sens oraz towarzyszyć małżonkom w konkretnej sytuacji konfliktowej. Stąd także ze względu na takie sytuacje małżeństw ważna jest koordynacja sądów kościelnych z *Centros de Orientación Familiar*¹³⁰. Doniosłe znaczenie ma następujące zalecenie, w myśl którego, przy postępowaniach o uchylenie zakazu (klauzuli) zawierania nowego małżeństwa przez osoby, które mogłyby zawrzeć

¹²⁸ Por. KPK kan. 1692; por. KKK, nr 2383.

¹²⁹ Por. DPFIE, przypis nr 226.

¹³⁰ Por. DPFIE, nr 213.

nieważnie nowe małżeństwo (po orzeczeniu nieważności ich małżeństwa), trybunały kościelne będą mogły zwrócić się także *Centros de Orientación Familiar* o odpowiednie ekspertyzy (psychologiczne, duchowe, itp)¹³¹. Nawiązując do kan. 1689 omawiane dyrektorium poleca, aby w wyroku upomnieć strony o zobowiązaniach moralnych lub także cywilnych, którymi ewentualnie będą związane jedna strona względem drugiej i wobec dzieci, odnośnie zapewnienia utrzymania, wychowania i przekazywania wiary. Dokument przypomina, aby z wielką delikatnością zadbać o to, aby jeśli to możliwe, dzieci jak najmniej cierpiały i nie miały żalu do swoich rodziców. Należy zwrócić szczególną uwagę na obowiązek alimentacyjny wobec dzieci, zgodnie z dyspozycją sądu, jak również respektowanie ustalonych odwiedzin¹³².

Zakończenie

Apel zawarty w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio*, aby podjąć każdy wysiłek, w celu zorganizowania i rozwinięcia duszpasterstwa rodzin, został podjęty przez wiele konferencji biskupów. Celem niniejszej prezentacji było ukazanie w aspekcie prawno-pastoralnym duszpasterstwa osób żyjących w małżeństwie i rodzinie w świetle wybranych dyrektoratów. Wzięto pod uwagę dyrektoria Kościoła we Włoszech, Hiszpanii i Polsce. W artykule ukazano definicję duszpasterstwa rodzin jako systemu kościelnych działań, które zmierzają do urzeczywistnienia zbawczego planu, dotyczącego małżeństwa i rodziny w oparciu o prawdę o małżeństwie i rodzinie, nieomylnie przekazywaną, interpretowaną i odnoszoną do „znaków czasu” przez Urząd Nauczycielski Kościoła.

Zwrócono uwagę na kwestię ewangelizacji małżeństw i rodzin, która dążyłaby do przywrócenia małżeństwu i rodzinie tożsamości chrześcijańskiej, aby sama rodzina stała się wspólnotą osób w służbie życia ludzkiego i wiary, pierwszą i życiodajną komórką społeczną,

¹³¹ Por. kan. 1684 § 1, 1685.

¹³² Por. DPFIE, nr 213.

wspólnotą wierzącą i ewangelizującą, prawdziwym Kościołem domowym, centrum komunii i służby Kościołowi.

Podjęto następnie kwestię służby życiu i pomocy rodzinie. Stwierdzono, że podstawowym zadaniem małżeństwa i rodziny jest służba życiu. Płodność jest darem, celem małżeństwa. Prokreacja jest specyficzną częścią misji małżonków. Stąd jednym z podstawowych elementów duszpasterstwa rodzin jest pomoc w zrozumieniu wartości i godności życia ludzkiego. Jedną z form pomocy małżonkom i rodzinom jest fachowe poradnictwo rodzinne, wsparcie samotnych matek, rodzin bezdzietnych, czy materialna pomoc rodzinom, zwłaszcza dzieciom.

Wreszcie poruszono zagadnienie duszpasterstwa rodzin w sytuacjach szczególnych. Przypomniano, że Kościół poświęca wiele uwagi rodzinom znajdującym się w trudnych sytuacjach. Dzisiejsza rzeczywistość społeczno-kulturalna ukazuje wiele sytuacji małżeńskich trudnych lub nieprawidłowych. Małżeństwa te i rodziny winny być w centrum uwagi Kościoła i należy je otoczyć szczególną opieką. Troski tej potrzebują nie tylko poszczególne rodziny, ale całe ich kategorie.

Należy podkreślić, że omawiane dyrektoria, opierając się na przepisach Kodeksu Prawa Kanonicznego i innych normach jurydycznych, jak również szeroko wykorzystując inne dokumenty Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych proponują szeroką i efektywną pomoc małżeństwom i rodzinom we wszystkich wymiarach, co, jeśli zostanie zastosowane w praktyce, niewątpliwie będzie sprzyjać odrodzeniu małżeństw i rodzin i wypełnianiu ich misji wobec Boga, Kościoła i społeczeństwa.

Ministry of people living in marriage and family according to some directories. Legal-priestly aspect

Summary

The following article is devoted to people living in marriage and family according to some directories in the legal-priestly aspect. Firstly, the definition and the need for family ministry was presented. Secondly, the evangelization of marriages and families was presented, as well as the issue of

serving life and helping families. The final part of the presentation discusses the problem of family ministry in special circumstances.